

bt.no/meninger: Her finner du lederartikler, kronikker, kommentarer og leserdebatt.

Kjedene har fremdeles regien i det norske dagligvaremarkedet.

Makten over maten

FORSKNING I BERGEN

Tema:
**DAGLIGVARE-
MARKEDET**

BJØRN OLAV JOHANSEN
Postdoktor i økonomi,
Universitetet i Bergen

DEBATTEN OM dagligvarekjedenes makt over leverandørene kan virke uoversiktlig. Men spørsmålet som stilles er veldig enkelt:

Har maktforskynningen fra leverandører til kjeder gitt oss høyere priser og dårligere utvalg?

KJEDENE UTØVER makt på to fronter i det norske dagligvaremarkedet. På den ene siden ønsker kjedene å utnytte makten sin når de setter prisene og tilbyr varer til oss forbrukere.

Dette er kjedenes makt som selgere. Hvor mye selgermakt kjedene har, avhenger av konkurransepresset kjeder imellom, og hvor prisbevisste og kresne vi er som kunder.

PÅ DEN ANDRE siden ønsker kjedene å utnytte makt når de forhandler avtalene sine med leverandørene. Dette er kjedenes kjøpermakt. Om kjedene har mye eller lite kjøpermakt, avhenger av flere ting: Det rene volumet av produktenheter som kjeden omsetter, og antallet leverandører som konkurrerer om å få plass i butikkhyllene. Og, ikke minst, graden av selgermakt som kjeden har overfor oss kunder. Disse faktorene henger ikke nødvendigvis sammen; en kjede kan eie mange butikker, og slik både ha et høyt volum og en stor andel av markedet – men den kan likevel være nødt til å konkurrere hardt om kundene.

RYGGMARGREFLEKSEN til oss økonomer sier at mye selgermakt er skadelig, mens kjøpermakt stort sett er bra. I alle fall om vi tenker på forbrukerens beste.

Selgermakt er dumt, fordi svakere konkurranse gir oss både høyere priser og færre valgmuligheter. Kjøpermakt er bra, fordi bedre innkjøpsvilkår til kjedene potensielt vil kunne komme oss forbrukere til gode gjennom lavere priser i butikken.

DET KUNNE DERFOR virke rart at Matkjedeutvalget (NOU 2011:4) foreslo å angripe eventuelle høye priser og dårlig produktutvalg,

HVEM BESTEMMER? De siste årene har det vært foreslått å innføre prisreguleringer og eierskapsbegrensninger for å begrense matkjedenes makt. Erfaringene viser at slike tiltak stort sett har båret galt av sted. ARKIVFOTO: HELGE SUNDE

gjennom å regulere kjedenes mulighet til å utnytte sin kjøpermakt i møte med leverandørene.

Grunnen var at Matkjedeutvalget mente at vi ikke har fått nytte godt av kjedenes kjøpermakt, fordi kjøpermakten bare har gitt seg utslag i store faste overføringer til kjedene, for eksempel betaling for hylleplass.

Dette kan forklare hvorfor prisene kanskje ikke har gått ned. Uansett hva vi måtte mene, er ikke dette et argument for at kjøpermakt fører til høyere priser.

MATMAKTUTVALGET foreslo å regulere bruken av for eksempel hylleplassbetalinger. Tanken var at dette vil tvinge kjedene til å be om rabatter som er knyttet direkte til salg, noe som potensielt gir lavere priser.

Innvendingene mot dette er mange. Viktigste av alt kanskje at det er nesten umulig å gjøre en slik regulering treffsikker.

Dersom kjedene ønsker å skrive avtaler som ikke gir lavere priser, finnes det uendelig mange måter å gjøre det på – uten å bruke hylleplassbetalinger, og uten at kjedene blir fattigere av den grunn.

Videre har disse betalingene enkelte veldig gode egenskaper ved seg. For eksempel kan de

fakta

Bjørn Olav Johansen

- Postdoktor i økonomi ved Universitetet i Bergen.
- Tilknyttet Bergen senter for konkurransepolitikk, et tverrfaglig senter som blant annet forsker på effektene av kjøpermakt, og på effektene av ulike typene avtaler mellom leverandører og forhandlere.
- Disputerte i 2012, med avhandlingen «Buyer power, welfare and public policy».

hjelpe kjedene å skille «gode» fra «dårlige» produkter. Dette kommer også oss forbrukere til gode.

SPØRSMÅLET SOM ER mer vanskelig, men også mer interessant, er om kjøpermakten til kjedene på sikt bidrar til å dempe innovasjonslysten til leverandørene.

Dette har vært et viktig spørsmål i faglitteraturen de siste årene. Men svaret er dessverre ikke entydig: De store kjedene kan åpenbart gjøre barrierene vanskelige å overkomme for små leverandører som ønsker å entre markedet. På den andre siden kan kjøpermakten også bidra til å holde produsentene «på tå hev», og sørge for at de gjør sitt beste for å holde kostnadene lave og kvaliteten høy. Ingen kan hevde å kjenne totaleffekten.

FLERE FORSLAG til reguleringer av bransjen har vært lansert i den norske debatten. De minst kontroversielle forslagene er tatt inn i det nye Forslag til lov om god handelsskikk (NOU 2013:6).

Men mange ønsket å gå enda mye lengre; det har vært foreslått å innføre prisreguleringer, eierskapsbegrensninger, og mer. Kloke hoder har tenkt de samme tankene før. Erfaringene viser at det stort sett har båret galt av sted.

EKSEMPEL PÅ DETTE finner vi både i den irske dagligvareloven (1987) og i den franske «Loi Galland» (1996). Den irske loven var en ren prisregulering, med den hensikt å forhindre at de store dagligvarekjedene vokste seg større.

Den franske loven hadde et litt videre fokus, med et mål om å skape «rettferdige», «balanserte» og «stabile» relasjoner mellom leverandører og kjeder.

Mye de samme fyndordene som her hjemme, altså.

DEN IRSKE reguleringen ble avvirket i 2005, og den franske reguleringen er det lite igjen av i dag. I etterkant har det vært gjort mye forskning på effektene.

Resultatene er entydige; begge land opplevde en betydelig prisoppgang på dagligvarer – og i begge tilfellene kan det spores tilbake til de aktuelle lovreguleringene. Å regulere en slik bransje er med andre ord en spesielt vanskelig og risikofylt eksersis.

I SIN RAPPORT viste Matkjedeutvalget til både den irske og den franske lovreguleringen.

De glemte imidlertid å spørre de irske og franske dagligvarekundene hvilke erfaringer de har gjort seg.

DAGENS AVIS

EVA er sikkert søt, men hun er ikke stor nok for Oslo

OSLO-ORDFØRER FABIAN STANG
OM STEMMELEMMASKINEN EVA, VG

Jeg banket på døra til lærerværelset når det var noe jeg var uenig i

AUF-LEDER ESKIL PEDERSEN
OM BARNDOMMEN, DAGSAVISEN

Noen vil sikkert beskyldt meg for å drive ren skremselspropaganda

LIV SIGNE NAVARSETE (SP) OM FARENE
VED REGJERINGSSKIFTE, NATIONEN

MANGE ER ensomme og sliter med det i stillhet. På side åtte i dagens avis kan du lese om Iman Adam i Åsane som prøver å finne en vei ut av sin ensomhet på en noe uvanlig og kreativ måte.

LIV GRIMSBØ, UTGAVESJEF